

Podravski dijalekt u vrtićima na štokavskome i na kajkavskome govornom području (prikaz projekta)

Mehkek, Mirna

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:478298>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-26**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

MIRNA MEHKEK
DIPLOMSKI RAD

PODRAVSKI DIJALEKT U VRTIĆIMA NA
ŠTOKAVSKOME I NA KAJKAVSKOME
GOVORNOM PODRUČJU (PRIKAZ
PROJEKTA)

Zagreb, 2020.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(Zagreb)

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Mirna Mehkek

TEMA DIPLOMSKOG RADA: Podravski dijalekt u vrtićima na štokavskome i na kajkavskome govornom području (prikaz projekta)

MENTOR: prof. dr. sc. Jelena Vignjević

Zagreb, 2020.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. O KAJKAVSKOM NARJEČJU I O PODRAVSKOM DIJALEKTU	3
2.1. Prostiranje kajkavskog narječja	3
2.2. Podjela kajkavskog narječja	3
2.3. Podravski dijalekt kajkavskog narječja	4
2.4. O govoru mjesta Gola	5
3. NARJEČJE KAO SADRŽAJ POUČAVANJA U DJEČJEM VRTIĆU	8
3.1. O dječjem ovladavanju materinskim i drugim idiomima	8
3.2. Kako obrazovni dokumenti otvaraju mjesto hrvatskim narječjima kao sadržajima odgoja i obrazovanja u ustanovama za rani i predškolski odgoj u Republici Hrvatskoj	10
3.3. Razlozi za poučavanje o narječjima u dječjim vrtićima	10
3.4. Predstavljanje nepoznatog dijalekta djeci predškolske dobi	12
3.5. Projekt kao način predstavljanja dijalekta u dječjem vrtiću	12
4. PRIKAZ PROJEKTA PREDSTAVLJANJA PODRAVSKOG DIJALEKTA DJECI U VRTIĆIMA NA ŠTOKAVSKOM I KAJKAVSKOM GOVORNOM PODRUČJU	15
4.1. Cilj projekta i sadržaj projektnih aktivnosti	15
4.2. Sudionici u projektnim aktivnostima	15
4.3. Tijek projektnih aktivnosti	16
4.4. Rezultati projektnih aktivnosti	17
4.4.1. <i>Rezultati: Dječji govor (prijepis)</i>	18
4.4.2. <i>Rezultati: Razumijevanje dijalektnih riječi (usporedni prikaz rezultata iz dvaju vrtića)</i>	20
4.4.3. <i>Rezultati: Dječji crteži potaknuti podravskim dijalektom</i>	27
5. ZAKLJUČAK	31
LITERATURA	32
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA	34

SAŽETAK

Hrvatski jezik obuhvaća tri narječja – štokavsko, kajkavsko i čakavsko. U ovom radu tema je kajkavsko narječje, podravski dijalekt i govor mjesta Gole, kao i predstavljanje toga govora djeci predškolske dobi.

U ranojezičnoj se djetetovoj komunikaciji, u okolnostima isprepletanja dijalektne i standardnojezične komunikacije u kojoj dijete sudjeluje, stvara višeidiomatsko jezično okruženje. Naime, dijete rane dobi kao svoj prvi govor usvaja govor okoline, najčešće dijalektni, a polaskom u odgojno-obrazovnu ustanovu usvaja i standardni hrvatski jezik.

Važnost upoznavanja djece s bogatstvom hrvatskoga jezika potvrđuju načela temeljnih dokumenata za određivanje prakse ranoga i predškolskog odgoja, *Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije* (2014) te *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* (2014). Upoznavanjem dijalektne raznolikosti hrvatskoga jezika djeca stječu znanje o svijetu u kojem žive, ali i metajezičnu svijest – svijest o jeziku kao sredstvu komunikacije i o različitim pojavnostima toga sredstva, svijest o povezanosti jezika i prostora te jezika i kulture. Znanje o svijetu, kao i metajezična svijest bit će vrijedni djetetu u učenju i zadacima koje će preda nj stavljati njegovo buduće školovanje i život.

Brojne su mogućnosti predstavljanja hrvatske jezične raznolikosti djeci rane i predškolske dobi, a jedna od njih je i projekt kao način učenja koji se temelji na postavljanju pitanja, traženju odgovora i rješavanju problema te zahtijeva koordiniranu aktivnost osoba koje u njemu sudjeluju.

U ovome su radu opisane projektne aktivnosti na podravskom dijalektu (govoru Gole) u dvama dječjim vrtićima, u Varaždinu i Virovitici. U aktivnostima je sudjelovalo četrdesetak djece. Prikazan je tijek projektnih aktivnosti, a iz analize rezultata možemo zaključiti kako se većina djece iz Virovitice nije imala prilike dotad susresti s podravskim dijalektom. Djeci iz varaždinskog vrtića, podravski je dijalekt je bio puno bliži, razumjeli su većinu dijalektnih riječi i komunikaciju u cjelini, ali i uočavali različitosti između kajkavskoga varaždinskoga govora i kajkavskoga govora Gole. Zaključno se pokazalo u objema skupinama djece da su provedene aktivnosti znatno obogatile njihovo znanje i iskustvo, a posebno su ih osvijestile za jezične različitosti i

dijalektno bogatstvo hrvatskoga jezika. Ta je tema – hrvatska dijalektna raznolikost – malo prisutna u vrtićima, a važan je dio dječje socijalizacije i dječjega znanja o svijetu u kojem žive. Ovaj je rad prinos njezinoj afirmaciji u ustanovama za rani i predškolski odgoj i obrazovanje.

Ključne riječi: kajkavsko narječje, podravski dijalekt, govor mjesta Gola, metajezična svijest, dijete predškolske dobi

SUMMARY

The Croatian language includes three dialects - *štokavian*, *kajkavian* and *čakavian*. In this paper, the topic is the kajkavian dialect, the Podravina subdialect and the Gola speech, as well as the presentation of that speech to preschool children.

When the child participates in circumstances where dialectal and standard language intertwines a multi-idiomatic language environment is created. Namely, the child of an early age adopts the language of the environment as his first speech, most often dialectal, and by going to an educational institution it also adopts the standard Croatian language.

The importance of introducing children to the richness of the Croatian language is confirmed by the principles of basic documents for determining the practice of early and preschool education, *Strategy of Education, Science and Technology* (2014) and the *National Curriculum for Early and Preschool Education* (2014). By getting to know the dialectal diversity of the Croatian language, children gain knowledge about the world in which they live, but also metalinguistic awareness - awareness of language as a means of communication and the various manifestations of that means, awareness of the connection between language and space and language and culture. Knowledge of the world, as well as metalinguistic awareness, will be valuable to the child in learning and the tasks that its future education and life will present to it.

There are many opportunities to present Croatian linguistic diversity to children of early and preschool age, and one of them is a project as a way of learning based on asking questions, looking for answers and solving problems and requires coordinated activity of people involved.

This paper describes project activities in the Podravina subdialect (Gola speech) in two kindergartens, in Varaždin and Virovitica. About forty children participated in the activities. The course of project activities is presented, and from the analysis of the results we can conclude that most of the children from Virovitica did not have the opportunity to meet the Podravina subdialect until then. Children from the Varaždin kindergarten, the Podravina subdialect was much closer. They understood most of the dialect words and communication in general, but also noticed the differences between the kajkavian Varaždin speech and the kajkavian Gola speech. In conclusion, it was

shown in both groups of children that the implemented activities significantly enriched their knowledge and experience, and especially made them aware of the linguistic differences and dialectal richness of the Croatian language. This topic - Croatian dialect diversity - is less present in kindergartens, and it is an important part of children's socialization and children's knowledge about the world in which they live. This paper is a contribution to its affirmation in institutions for early and preschool education.

Keywords: Kajkavian dialect, Podravina subdialect, Gola speech, metalinguistic awareness, preschool chil

1. UVOD

Kajkavsko se narječje prepoznaje već u prvim zapisima hrvatskoga jezika iz 12. stoljeća, a u 18. stoljeću na hrvatskom kajkavskom području nastaju prve gramatike. Iako kajkavsko narječje obuhvaća teritorijalno malo područje, ono je jezično heterogeno te poprima osobine štokavštine, čakavštine i slovenskih govora. Jednim od petnaest dijalekata kajkavskoga narječja (usp. Lončarić 1996), podravskim dijalektom, služe se stanovnici mjesta Gole, a glavna je karakteristika toga govora njegova specifična akcentuacija. U govoru Gole sačuvane su mnoge riječi tipične upravo za prekodravski kraj, njegove običaje i kulturu.

Dijete rane dobi u obiteljskom okruženju razvija organski idiom te progovara služeći se govorom okoline. Ulaskom u odgojno-obrazovnu instituciju, dijete istovremeno počinje usvajati standardnojezične norme. Tako u djetetovu govoru dolazi do preklapanja jezičnih elemenata s istovremenim ostvarivanjem djelovanja minimalno dvaju jezičnih sustava. Izloženost novom govornom sustavu (za većinu djece govornika hrvatskoga to je hrvatski standardni jezik) i njegovo preklapanje s već postojećim (kojim od hrvatskih dijalekata), može djelovati pozitivno ili negativno na djetetovu komunikaciju u bilo kojem od tih sustava (usp. Pavličević-Franić, 2006). Naime, izloženost većem broju jezičnih sustava načelno ima pozitivno djelovanje i pomaže djetetu pri razvoju njegove komunikacijske kompetencije, ali može biti i otežavajući element u ovladavanju jezikom. No, otežavajuće okolnosti u vidu pogrešaka značajno se mogu iskoristiti za razvijanje obaju sustava. Stoga valja razvijati i jedan i drugi sustav, kako ne bi došlo do slabljenja jednoga od njih.

Važno je djecu poučavati o narječjima i dijalektima već od najranije dobi. *Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije* (2014) ističe važnost promicanja svijesti o jeziku kao ključnom čimbeniku identiteta. Vrijednost zavičajnoga govora i poznavanja jezične raznolikosti prostora i društva u kojem se živi potvrđuje i *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* (2014).

Jezik i jezična raznolikost kao tema bliska djeci vrijedna je i zbog toga što se njome potiče dječja metajezična svjesnost. Metajezična svjesnost potiče se usvajanjem drugoga ili trećeg jezika (prema Hofer, 2015). To je sposobnost govornika, u ovom slučaju djece, da usmjere pažnju na jezik kao predmet sam po sebi. Ona je također

važna i zato što omogućuje pojedincu razlikovanje značenja, elemenata i strukture jezika. Homer (2000) ističe kako razumijevanje jezika kao simboličkog sustava omogućuje djeci da postanu svjesna različitosti jezika, da uspoređuju neposredni jezični podražaj i uključuju nove jezične oblike.

U ovome se radu opisuje projekt predstavljanja podravskog dijalekta djeci izvornim govornicima kajkavskoga i štokavskoga narječja, kao jedan od mogućih načina predstavljanja nepoznatog dijalekta djeci predškolske dobi, koja taj dijalekt doživljavaju kao novi, manje poznati ili nepoznati jezični sustav. Opisan je i projekt kao način rada primjeren za predstavljanje jezičnih tema u dječjem vrtiću i kao vrlo pogodan način za aktivno učenje djece rane i predškolske dobi. Uporabom projekta kao načina učenja aktiviraju se kod djece strategije za poticanje viših misaonih procesa i za rješavanja problema.

U radu se prikazuju rezultati projektnih aktivnosti provedenih u veljači 2020. godine u vrtićima u Varaždinu i Virovitici. Ti su vrtići odabrani jer je cilj projektnih aktivnosti bio približiti djeci govor Gole, jedan od govora podravskoga dijalekta kajkavskog narječja, te osvijestiti razlike u kulturi i govoru između podravskoga i slavonskog kraja te podravskoga i varaždinskog kraja.

Rad je strukturiran na način da se čitatelja najprije upoznaje s obilježjima kajkavskoga narječja i govora Gole, potom o važnosti poučavanja djece o narječjima i bogatstvu hrvatskoga jezika, kao i o mogućim načinima poučavanja. Zatim je prikazan tijek projekta i projektnih aktivnosti u dvama vrtićima, kao i rezultati koji su u tim aktivnostima ostvareni, a na temelju kojih se može promišljati i zaključivati o dječjem razumijevanju slabije poznatoga ili nepoznatoga govora te o doživljaju i prihvaćanju novoga znanja.

2. O KAJKAVSKOM NARJEČJU I O PODRAVSKOM DIJALEKTU

Kajkavsko je narječje jedno od triju hrvatskih narječja. Prema Lončariću (2005) ono svoju prvu znanstvenu obradu dobiva 1905. godine kada A. M. Lukjnenko objavljuje sintetski pregled nazvan *Kajkavsko narječje*.

2.1. Prostiranje kajkavskog narječja

Lončarić (2005) govori da kajkavsko narječje prostorno zauzima sjeverozapadni dio Hrvatske i Gorski kotar, do granice sa Slovenijom i slovenskim jezikom na zapadu. Južno od kajkavskog narječja prostire se čakavsko narječje, a istočno i jugoistočno prostire se štokavsko narječje. Granica prema štokavskom narječju u međurječju je Save i Drave. Na sjeveru polazi od Virovitice te ide prema jugu do ušća Une u Savu. Južna granica obuhvaća pojas južno od Save te se proteže južno od Kupe do Slovenije. Na sjeveru kajkavsko narječje mjestimično prelazi Muru.

Također, prema navedenom autoru, kajkavsko je narječje vrlo raznoliko, nije jezično homogeno, iako obuhvaća prostorno malo područje. Tako dio koji graniči sa štokavskim narječjem poprima osobine štokavštine, dio uz čakavštinu poprima osobine čakavštine, a dio uz slovenski jezik ima osobine slovenskih govora.

2.2. Podjela kajkavskog narječja

Prema Miji Lončariću (2005) kajkavski se govori, na temelju akcentuacije i razvoja vokalizma, mogu podijeliti u osam skupina:

- a) središnji zagorski i varaždinsko-ludbreški govori
- b) zapadnozagorski, gornjosutlanski govori
- c) međimurski govori
- d) sjevernomoslavački govori
- e) turopoljsko-posavski govori
- f) glogovničko-bilogorski govori
- g) gornjolonjski govori

h) podravski govori.

Na temelju te podjele na skupine govora, isti autor razlikuje 15 dijalekata kajkavskoga narječja:

1. bednjansko-zagorski,
2. samoborski,
3. varaždinsko-ludbreški,
4. međimurski,
5. gornjosutlanski,
6. plješivičkoprigorski,
7. turopoljski,
8. vukomeričko-pokupski,
9. donjolonjski,
10. gornjolonjski,
11. glogovničko-bilogorski,
12. podravski,
13. sjevernomoslavački,
14. goranski,
15. donjosutlanski.

2.3. Podravski dijalekt kajkavskog narječja

Podravski se dijalekt nalazi na sjeveroistoku kajkavskoga područja, a pripadaju mu govori istočno od Koprivnice. Glavno je obilježje toga dijalekta (prema Maresić, 2011) ograničenje naglaske na posljednja dva sloga riječi ili naglasne cjeline. Večenaj i Lončarić (1997) objašnjavaju da zakon dvaju slogova ne obuhvaća samo jednu riječ nego izgovoreni blok s jednim naglaskom, koji osim riječi s naglaskom obuhvaća i nenaglašene oblike pomoćnih glagola i osobnih zamjenica, veznike i prijedloge.

Također, prema Maresić (2011), kao i većina govora kajkavskoga narječja tako i govori podravskoga dijalekta imaju ograničenje u distribuciji samoglasnika na početku riječi, ali se ono ne provodi dosljedno. Tako je protetsko *v* gotovo uvijek ispred *u* i *o* (*vulica*, *vudriti*, *vujec*). Autorica govori da je kod starijih govornika razvoj palatalnoga *r > rj* još uvijek očuvan u većini govora (*škarje*, *morje*, *orjem*), no kako mlađi

govornici sve više izbjegavaju taj način, osobito u frekventnijim leksemima (*more, večera*).

U prozodijskom sustavu kajkavskoga podravskog dijalekta postoji fonološka opreka po kvantiteti – razlikovanje dugoga i kratkog sloga (usp. Večenaj i Lončarić, 1997). S time je povezano i mjesto naglasaka, tj. hoće li biti naglašen zadnji ili predzadnji slog. Kad je posljednji slog dug, naglašen je. Modulacija (dizanje i spuštanje tona u naglašenom slogu) nije relevantna na razini riječi, već služi za intonaciju rečenice.

Večenaj i Lončarić (1997) navode da je podravski dijalekt podijeljen na dva dijela s obzirom na razvoj starih prahrvatskih i praslavenskih glasova, koji su bili u riječima u kojima je u hrvatskim dijalektima ili glas tipa *o* ili *u*, npr. *ruka, vuk, sunce – roka, vok, sonce*:

- a) Zapadni poddijalekt, u kojem su ti stari glasovi dali vokal tipa *o*, koji se kasnije izjednačio sa starim *o*
- b) Istočni poddijalekt u kojemu su refleksi tih glasova izjednačeni s *u*

Kajkavskomu podravskom dijalektu pripada i govor Gole, a na kojem se bazira projektna aktivnost. Večenaj i Lončarić (1997) naglašavaju da je prozodijski sustav toga govora jedinstven i zanimljiv s općelingvističkoga gledišta te navode pretpostavku da je takvu akcentuaciju imao jedan od izumrlih zapadnoslavenskih jezika, polapski jezik, a sličnu akcentuaciju ima govor gradišćanskohrvatskoga sela Bajngrob.

2.4. O govoru mjesta Gola

Stari je jat u podravskom govoru dao ekavski odraz: *belo, leto, koleno, mleko, drevo...* (usp. Saboliček, 2000). Nadalje, umjesto skupa glasova *št* zadržan je stari oblik *šč* u pojedinim riječima: *klešča (klijesta), koščica (koštica), mašča (mast)*. Samoglasnici se izgovaraju zatvorenije ili otvorenije od onih u štokavskom. Selo Gola ima osam samoglasnika. Uz samoglasnike *a, e, i, o*, postoji i samoglasnik *ę*, koji se izgovara kao kombinacija glasova „ei“, npr. *dęņęs (danas), dęklička (djevojčica), tęsto (tijesto)*, samoglasnik *õ* izgovara se kao kombinacija glasova „ou“, a naziva se i *zatvoreno o*, npr. *žõt (žut), oblõk (prozor), tõrman (hren)*. Postoje još dva samoglasnika: otvoreno

e, koje se izgovara kao kombinacija glasova „ea“ te se pojavljuje u riječima *selo, mela* (*brašno*), *petek* (*petak*), *prejti* (*prijeći*), *prežmefko* (*preteško*) te varijacija samoglasnika „u“ koji je u izgovoru pomaknut prema glasu „i“, a pojavljuje se u riječima *luto* (*ljuto*), *nutrek* (*unutra*), *otsakut* (*odasvud*), *prevugnoti* (*presaviti*). Što se tiče suglasnika, u izgovoru glasova „č“ i „ć“, kao i kod glasova „đ“ i „dž“ nema razlike te se izgovara srednji glas.

Saboliček (2000) govori i o glasovnim promjenama u govoru Gole te objašnjava da se ispred samoglasnika ili na početku riječi javljaju suglasnici „v“ ili „j“, npr. *vuho* (*uho*), *vujec* (*ujak*), *joko* (*oko*), *Jana* (*Ana*). „L“ na kraju sloga ne prelazi u „o“, npr. *čul* (*čuo*), *bil* (*bio*), *videl* (*vidio*) te se umjesto glasa „lj“ govori „l“, npr. *zemla* (*zemlja*), *gliva* (*gljiva*), *leto* (*ljet*). U Goli se zvučni suglasnici na kraju riječi izgovaraju bezvučno, npr. *nof* (*nov*), *grat* (*grad*), *žif* (*živ*) te se ne provodi sibilizacija: *duhi* (*dusi*), *dimnjaki* (*dimnjaci*).

Što se tiče imenica, Saboliček (2000) govori da se u govoru čuva starija deklinacija, a kada je akuzativ za neživo bez prijedloga, on je tada jednak obliku po genitivu te glasi: *Posekel sem rasta*. (*Posijekao sam hrast*).

Nadalje, u Goli se upotrebljava određeni umjesto neodređenog oblika pridjeva, a komparativ se tvori nastavkom -ši, npr. *dober – bolši* (*dobar – bolji*), *smešen – smešneši* (*smiješan – smješniji*).

Autorica govori da glagoli u prezentu 3. lica množine završavaju na -ejo ili -ijo, npr. *brehati* (*kašljati*) – *brešo/brešejo*; *cureti* (*padati*) – *cure/curijo*. Valja naglasiti kako aorista, imperfekta i glagolskoga priloga prošlog u govoru Gole nema. U kondicionalu je pomoćni glagol za sva lica jednak i on glasi „bi“, npr. *On bi išel*; *Vi bi mogli dojt*. Upotrebljava se samo futur drugi, npr. *Ja mislim da bodo skoro otišli* (*Ja mislim da će uskoro otići*), te su česti povratni glagoli, npr. *sedni si*, *zemi si*.

Prema navedenoj autorici, u govoru Gole sačuvane su riječi koje se u okolnim mjestima nisu sačuvale, npr. *čez* (*kroz*), *fkaniti* (*prevariti*). Također, mnoge su riječi njemačkoga i mađarskog porijekla, kao npr. *fleten* (*brz*), *štenge* (*stepenice*), *špajza* (*smočnica*), *švicati se* (*znojiti se*), *betežen* (*bolestan*), *fela* (*vrsta*), *mela* (*brašno*).

Upravo je govor Gole izabran kao sadržaj za projektne aktivnosti s ciljem upoznavanja djece predškolske dobi s hrvatskom dijalektnom raznolikošću. Važnost osvješćivanja

djece za jezičnu raznolikost uopće, pa i za dijalektnu raznolikost hrvatskoga jezika bit će predmet sljedećega poglavlja u kojem će se najprije iznijeti spoznaje o dječjem ovladavanju jezikom u višeidiomatskoj sredini, a potom o mogućnostima poticanja dječjega jezičnoga razvoja, posebno razvoja metalingvističke svijesti, upoznavanjem djece s raznolikošću hrvatskoga jezika u različitim prostorima, odnosno mjestima, u kojima se ljudi njime u komunikaciji služe.

3. NARJEČJE KAO SADRŽAJ POUČAVANJA U DJEČJEM VRTIĆU

Narječja su, često se može čuti, bogatstvo hrvatskoga jezika i hrvatske kulture. Djeca kao prvi idiom usvajaju upravo koje od hrvatskih narječja, a sa standardnim se jezikom susreću izvan obitelji, najčešće u vrtiću, te u medijima. Standardnim hrvatskim jezikom sustavno će početi ovladavati tek polaskom u školu. Detaljnije o ovladavanju djece materinskim idiomom hrvatskoga jezika, standardnim jezikom i stranim jezicima u suvremenom stanju hrvatske jezične zbilje i jezičnoobrazovne politike razmišlja se u sljedećem tekstu.

3.1. O dječjem ovladavanju materinskim i drugim idiomima

Pavličević-Franić (2006) govori da se u ranojezičnoj komunikaciji, u kojoj dijete proširuje komunikaciju na nematerinske idiome, stvara višejezično okruženje. Pojam *mногоjezičnost* označava mogućnost učenja različitih jezika, dok se pojmom *višejezičnost* ističe međujezična povezanost, ispreplitanje i međudjelovanje različitih jezičnih kodova istoga govornika (usp. Pavličević-Franić, 2006). Komunikacijska praksa u fazi ranoga usvajanja jezika pokazuje da su gotovo svi govornici rane dobi dvojezični, a većina djece polaskom u školu postaje višejezična. Navedena se pojava sve češće prepoznaje i u govornika hrvatskoga jezika koje se uvriježeno smatra jednojezičnim govornicima. Dakle, dijete u ranoj fazi jezičnoga učenja poznaje samo govor sredine koja ga okružuje, a polaskom u obrazovne ustanove postaje višejezična osoba.

Prema Turza-Bogdan (2013) dijete rane dobi ima razvijen organski idiom koji je usvojilo kod kuće, a to je određena razina usvojenosti jezika kojom je dijete progovorilo. Ulaskom u instituciju, dijete istovremeno počinje usvajati norme standardnoga jezika. Tada spoznaje i supstandardne podsustave hrvatskoga jezika, narječja i žargon, koji su uvjetovani kontaktima s drugom djecom u skupini.

Nadalje, prema Pavličević-Franić (2006), ulaskom u sustav odgoja i obrazovanja dijete kreće u usvajanje standardnoga hrvatskoga jezika s položaja višejezične komunikacije, a u takvim uvjetima nužno dolazi do međudjelovanja između dominantnoga jezičnog

sustava i usporednih sustava, što dovodi do otvaranja međujezičnoga polja. Riječ je o preklapanju jezičnih elemenata s istovremenim ostvarivanjem djelovanja najmanje dvaju jezičnih sustava. Polje može biti oblikovano na dva načina. Prvi je način uvođenje novoga sustava u slučaju kada već postoji razvijeni sustav (preklapanje) ili usporedno razvijanje sustava. Hoće li međujezično polje koje se stvara preklapanjem različitih sustava utjecati pozitivno ili negativno na razvoj dječjega jezika? Međujezično polje, ističe Pavličević-Franić (2006), možemo promatrati kao *pozitivnu jezičnu pojavu*, dakle kao polje jezičnoga poticaja, područje usklađivanja i učenja jezika, te kao mogućnost stvaranja nadjezičnoga sustava koji će pomoći u razvoju komunikacijske kompetencije. Suprotno, međujezično polje možemo promatrati kao *negativnu jezičnu pojavu*, dakle kao polje jezičnoga sukoba između sustava i podsustava, kao otežavajuću okolnost pri učenju jezika.

Autorica navodi istraživanja koja pokazuju da jedan sustav ne oštećuje drugi, nego jedan pomaže drugome u postizanju višega stupnja, pod uvjetom da se oba sustava i dalje razvijaju. Kada se iz nekog razloga jedan sustav prestane razvijati, on može prilično oslabiti. Dobri primjer za to je materinski jezik iseljenika koji se, učeći novi sustav, vrlo rijetko služe materinskim, pa taj sustav slabi. Kod istovremene uporabe obaju sustava ne dolazi do slabljenja nijednoga od njih.

Pavličević-Franić (2006) također smatra da se pogreške do kojih dolazi radi preklapanja sustava mogu iskoristiti za dalji razvoj i olakšano usvajanje obaju sustava. Pogreška je znak da dijete zna „lingvistički misliti“ jer je jednom naučeno pravilo primijenilo na drugi dio sustava, stoga je to dobar znak. Npr. djeca koja su usvojila glagole *čitam, gledam*, nerijetko će umjesto *skačem* reći *skakam*. Pogreška izvan sustava bila bi kada bi dijete reklo npr. *skakčo* jer to uopće ne postoji kao mogućnost u sustavu hrvatskoga jezika. Na taj se način, logikom govora, u ranojezičnoj komunikaciji ostvaruju uporabni oblici koji su pogrešni, ali ne narušavaju sustav.

3.2. Kako obrazovni dokumenti otvaraju mjesto hrvatskim narječjima kao sadržajima odgoja i obrazovanja u ustanovama za rani i predškolski odgoj u Republici Hrvatskoj

Da je vrijedno da se djeca upoznaju s hrvatskom unutarjezičnom raznolikošću, da upoznaju narječja koja su im daleka i malo poznata, potvrđuju i temeljna načela krovnih dokumenata kojima je određena praksa ranog i predškolskog odgoja u Republici Hrvatskoj, a to su *Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije* (2014) te *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* (2014).

Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije (2014) jasno naglašava nekoliko odgojno-obrazovnih ciljeva, od kojih će se ovdje istaknuti važnost promicanja i razvoja svijesti o hrvatskomu jeziku kao ključnom čimbeniku hrvatskoga identiteta, sustavnog njegovanja hrvatskoga standardnoga jezika te važnost odgoja i obrazovanja u skladu s općim kulturnim vrijednostima, što podrazumijeva upoznavanje djece već od najranije dobi s kulturom domovine, a između ostalog i bogatstvom hrvatskoga jezika.

Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2014) sadrži polazišta, načela i ciljeve koji predstavljaju okosnicu oblikovanja odgojno-obrazovnoga procesa i kurikuluma svakog vrtića. Budući da je djetinjstvo proces koji se kontekstualizira u relaciji s određenim prostorom, vremenom i kulturom, narječja koja čine bogatstvo hrvatskoga jezika valja uključivati u taj proces već od vrtićke dobi.

3.3. Razlozi za poučavanje o narječjima u dječjim vrtićima

Prema Turza-Bogdan (2013) potrebno je poticati ovladavanje jezikom, odnosno jezično usvajanje na način da se vlastito narječje ne zaboravi i ne odbaci, već da ono postane sastavni dio identiteta odgojenoga i obrazovanoga djeteta koje će na kraju školovanja biti jezično i komunikacijski kompetentno i na vlastitome narječju i na jezičnome standardu. Dijete koje u odgojno-obrazovnoj ustanovi govori standardom, a mjesni govor ne zaboravlja, postaje jezično bogatije te sigurnije i svjesnije. Sve je to moguće ako se prije svega kod djece njeguje pozitivan stav prema narječjima i uporabi narječja. Upoznavanje djece s vlastitim, ali i s drugim narječjima hrvatskoga jezika

pridonijet će izgradnji pozitivnog i prihvaćajućeg stava djece o dijalektima i dijalektnoj komunikaciji.

U djetetovu ranom učenju jezika važno je poštovati djetetov govorni osjećaj, a njegov zavičajni govor iskoristiti kao poticaj, a ne pogrešku. Na taj se način na kraju institucionalnoga jezičnog obrazovanja ostvaruje primarna svrha učenja hrvatskoga jezika u sustavu vertikalnog bilingvizma, tj. komunikacijska kompetencija u oba jezična podsustava.

Prema Hranjec (2004) proces vertikalnog bilingvizma počinje upravo u vrtiću, stoga odgojitelji moraju biti svjesni osnovnih didaktičkih načela – od poznatoga prema nepoznatom, te prilagođenim aktivnostima postići da dijete uz svoj materinski idiom usvaja zakonitosti standardnoga jezika. Gledajući tako, narječje funkcionira kao „most“ za dolazak do standardnog govora. On u svom radu citira Krležu koji govori kako je narječje, kajkavsko i čakavsko, već dugo vremena ismijavano, ali i Šenou koji govori kako štokavštinu valja popunjavati kajkavskim i čakavskim riječima. Za postizanje toga valja krenuti upravo od dječjih vrtića i škola. Dijete koje je naviknuto na svoj zavičajni govor postavljeno je u situaciju da uči i mijenja svoj materinski govor. Budući da ono na temelju prvoga govora uči drugi, prvi treba dodatno poticati, a ne potiskivati ga. Odgojitelji i učitelji trebali bi poznavati lokalni govor kraja te odgajati djecu u ozračju pozitivnog stava prema lokalnom govoru.

Hranjec (2004) daje ideje za obradu kajkavskoga narječja u nižim razredima osnovne škole, no neke od njih mogle bi se primijeniti i u dječjem vrtiću. Na primjer, odgojitelj bi djeci mogao čitati tekstove i recitirati pjesme pisane lokalnim idiomom, nuditi im manje dramske oblike za prikaz, pogotovo dječje igre iz etnobaštine. Djeca mogu sama navoditi nazive za pojedine elemente koji se nalaze u vrtiću, povremeno mogu dobiti zadatak da od starijih članova obitelji saznaju neku riječ koja se danas manje koristi te je podijeliti u vrtiću i slično.

Navedeni autor zaključuje da je potrebno i vrlo važno njegovati narječja u obrazovanju, sve od vrtića pa do srednje škole, jer to čini bogatstvo različitosti i odgaja djecu za toleranciju i poštovanje svih različitosti, pa i jezičnih.

3.4. Predstavljanje nepoznatog dijalekta djeci predškolske dobi

U razmišljanju o tome kako djeci predstaviti novi, njima više ili manje nepoznati dijalekt te ih senzibilizirati za unutarjezične različitosti u hrvatskome jeziku, dobro je osvrnuti se na glotodidaktičke sugestije, odnosno promatrati djeci nepoznat dijalekt kao njima strani jezični sustav. U tom smislu dobro je poći od pitanja koje postavlja Andreja Silić (2007): „kako približiti djeci strani jezik te ih zainteresirati za njegovo učenje i spontano komuniciranje u igri i svakodnevnim situacijama?“ Spomenuta autorica daje i odgovor – bitno je slijediti prirodni proces učenja. Valja za dijete najprije stvoriti ugodno okruženje i istinski se zanimati za nj, njegove potrebe i osjećaje. Zatim je dobro uvođenje kratkih dijaloga u kontekstu igre. Da bi djeca razumjela i zapamtila ono što su naučila, informacija im mora biti važna i zanimljiva te u skladu s njihovim razvojem i iskustvom. Također, planirane aktivnosti moraju biti u funkciji razvoja dječje samostalnosti i pozitivnih osjećaja prema učenju. Na temelju dječjih interesa, treba nuditi djeci različite nove situacije, riječi i poticaje.

Na taj način moguće je djecu podučavati i različitim hrvatskim narječjima. Treba ih upoznati s hrvatskim narječjima i s dijalektnim različitostima, kao i s jasnom porukom da svatko ima pravo govoriti na svoj način i svojim dijalektom, ali da bismo se međusobno razumjeli, moramo učiti hrvatski standardni jezik.

Prema Silić (2007) važno je ustanove za rani odgoj pretvoriti u prostore primjerene dječjemu načinu poimanja stvarnosti koja ih okružuje, istraživanja, stvaranja. Sukladno tome, postavlja se pitanje kako djeci približiti narječje, dijalekt, standardni govor, odnosno bilo koji njima manje poznati ili nepoznati idiom, te ih zainteresirati za nj. Djeca uče govor u kontekstu svakodnevnih situacija. Bogato jezično okruženje i mnoštvo poticajnih prilika za slušanje i govorenje utjecat će na njihovo zanimanje za jezik.

3.5. Projekt kao način predstavljanja dijalekta u dječjem vrtiću

Ocem projekta kao edukacijske metode smatra se John Dewey (usp. Topolovčan, Rajić i Matijević, 2017). John Dewey nije se slagao sa znanstvenicima koji su promatrali ljudsko djelovanje kao proces gdje određeni senzorni utjecaj uvjetuje mišljenje koje nakon toga vodi do djelovanja. On tvrdi da ne postoji podražaj koji jednako djeluje na

pojedince neovisno o kontekstu. Zato u odgojno-obrazovnim institucijama predlaže spiralni kurikulum i naglašava potrebu za sustavnim praćenjem učenika, promatranjem i bilježenjem opažanja te kreiranjem kurikula zasnovanog na interesima djece i na uključivanju njihova iskustava. Dewey (prema Clark, 2006) smatra da je znanje relativno u odnosu na razvojnu interakciju čovjeka i okolnoga svijeta, tijekom koje čovjek nastoji pronaći rješenja za probleme. Deweyjev suradnik William Kilpatrick popularizira takav pristup pod nazivom *projektna metoda*. Projektna metoda podrazumijeva rad s djecom u kojem se djeci omogućuje da sama aktivno istražuju i rade te da steknu dublje razumijevanje svijeta u kojem žive. Uključivanjem projektnog rada u kurikulum unapređuje se intelektualni razvoj djece.

Prema Čudina Obradović i Brajković (2009) projekt je oblik integriranog poučavanja i sličan je tematskom poučavanju. U njemu je osobito izražena učenikova aktivnost. Takvo učenje, učenje projektom, odlikuje se stvaranjem i izvedbom, a završava nekim produktom. Projekt se planira za određeno vremensko razdoblje, no nije samo vremenski određen već je određen i sadržajno, poput izvješća koja su prilagođena interesima i sposobnostima svakog pojedinog djeteta. U projektu vlada veća sloboda i inicijativa djeteta, djeci se nudi velik izbor samostalnih tema, načina rada i načina prezentacije rezultata. Upravo je zato projekt pogodan kao dodatak ili specifična razrada unutar neke središnje teme tijekom tematskog poučavanja. Krajnji rezultati projektnog rada mogu biti u različitim oblicima, od slikovnice, crteža, scenografije, do dramske predstave ili mjuzikla.

Clark (2006) objašnjava da se projekt sastoji od tri faze. Prva faza jest odabir teme istraživanja i razgovor o njoj, u drugoj fazi djeca samostalno istražuju i pošto su istražila, izrađuju prezentacije svojih otkrića. U trećoj fazi razmjenjuju iskustva, otkrića i spoznaje. Pored tih triju faza projektnog rada, postoje i tri komponente koje treba razmotriti pri osmišljavanju projekta. To su sadržaj, procesi i rezultati projekta.

Prema Čudina Obradović i Brajković (2009) poučavanje projektom zadovoljava sve zahtjeve integriranog poučavanja. Dok odrasla osoba pomaže djetetu postupno postavljati pitanja i otkrivati odgovore, istodobno mu pomaže u usavršavanju vještina pomoću kojih će doći do odgovora: promatranje, uočavanje svojstava, razgovor, komunikacija, postavljanje pitanja, traženje podataka i prezentiranje pronađenih odgovora.

Maleš i Stričević (2009) opisuju projekt kao složeni pothvat čiji su cilj i dinamika definirani, a koji se ostvaruje u određenom vremenu. On zahtijeva koordiniranu aktivnost osoba koje sudjeluju u njemu te je vremenski određen i provodi se prema planiranim koracima. Projekt u odgojno-obrazovnom radu složena je nastavna metoda gdje djeca, radeći individualno ili u manjim skupinama, analiziraju i rješavaju probleme. Projekt svoju primjenu nalazi u vrtićima, redovnoj nastavi u školi, u izvannastavnim i izvanškolskim aktivnostima i sl. Postoje projekti koji su usmjereni na istraživanje nekog fenomena te oni usmjereni na rješavanje konkretnih problema.

Prema Tankersley i sur. (2012) kvalitetan pedagoški proces temelji se na uvjerenju da skrb, odgoj i obrazovanje čine povezanu cjelinu te da je krajnji cilj pedagoškog procesa poticanje znatiželje, istraživanja i kritičkog mišljenja, kako bi svako dijete razvilo preduvjete za cjeloživotno učenje. Odgojitelji bi se stoga trebali koristiti širokim rasponom strategija aktivnog učenja koje obuhvaćaju sva razvojna područja djeteta. Djeci zato treba ponuditi aktivnosti koje povezuju sadržaje iz različitih područja jer će tada moći razvijati povjerenje u vlastite sposobnosti.

Upravo je zbog svih navedenih razloga izabrano poučavanje projektom kao najprimjereniji način za predstavljanje podravskoga dijalekta djeci koja nisu njegovi govornici.

U nastavku će se prikazati kako je govor Gole, koji pripada podravskomu kajkavskomu dijalektu, predstavljen u vrtićima na području drugoga kajkavskoga dijalekta (varaždinsko-ludbreškoga) i na području štokavskog narječja.

Vrtić u Varaždinu odabran je jer se nalazi na području kajkavskoga narječja te nas je zanimalo kako će djeca kajkavci razumjeti i prihvatiti podravski dijalekt istoga narječja.

Vrtić u Virovitici odabran je jer se nalazi na području štokavskoga narječja te nas je zanimalo kako će djeca štokavci razumjeti i prihvatiti podravski govor.

4. PRIKAZ PROJEKTA PREDSTAVLJANJA PODRAVSKOG DIJALEKTA DJECI U VRTIĆIMA NA ŠTOKAVSKOM I KAJKAVSKOM GOVORNOM PODRUČJU

Za potrebe ovoga rada osmišljen je projekt „*Dani razgovora dijalektom i o dijalektu – Govor mjesta Gola*“. Projektne su aktivnosti provedene u dvama dječjim vrtićima tijekom veljače 2020. godine. Dječji vrtić *Cvrčak* u Virovitici neposredno prije provedbe ovih projektnih aktivnosti bavio se temom ptica selica i njihova povratka iz toplijih krajeva, a u varaždinskom vrtiću – Dječjem vrtiću *Varaždin*, podružnici *Aleja*, govorilo se o kulturi Domovine. Te su prethodne teme bile dobra podloga za temu zavičajnoga govora i govornih različitosti koju je donio ovaj projekt. Navedene vrtiće pohađaju djeca iz Varaždina, grada koji teritorijalno pripada kajkavskom području, te djeca iz Virovitice u kojoj se štokavski govori.

4.1. Cilj projekta i sadržaj projektnih aktivnosti

Cilj je ovog projekta približiti djeci podravski kajkavski dijalekt, uputiti ih u uočavanje razlika u govoru i kulturi podravskoga i slavonskog kraja te podravskoga i varaždinskog kraja. Time se postiže i svrha projekta, a to je poticanje dječje metajezične svijesti, usvajanje znanja o jeziku i kulturi i gradnja identiteta, odnosno razumijevanja vrijednosti kajkavskoga i drugih dvaju narječja u kulturi domovine.

Projekt se provodio nizom projektnih aktivnosti koje su sadržajem obuhvaćale jezik, kulturu i baštinu:

- Podravski govor kako se govori u mjestu Gola
- Tradicijska kultura i narodne nošnje (podravska, slavonska i zagorska nošnja)
- Kajkavska pjesma *Lastavice* podravskoga pjesnika Frana Galovića

4.2. Sudionici u projektnim aktivnostima

U projektnim je aktivnostima sudjelovalo četrdesetak djece iz dvaju vrtića – iz virovitičkog vrtića trinaestero djece iz starije skupine (pet djevojčica i osam dječaka)

i desetero petogodišnje djece (šest djevojčica i četiri dječaka) te petnaestero djece iz varaždinskog vrtića, starosti između 5 i 6,5 godina (devet djevojčica i šest dječaka).

4.3. Tijek projektnih aktivnosti

Kao početak projektnih aktivnosti, prvi su dan djeci u svakoj grupi recitirani stihovi pjesme *Lastavice*, autora Frana Galovića. Izabrana je ta pjesma jer je dio literarne baštine podravskoga kraja i pjesma je kajkavskoga izričaja. Prema Janaček-Kuničić (1985) ta je pjesma puna sjećanja iz narodne poezije i inventara iz zavičajne kulture. Pjesma se temom dobro uklapala u projekte provedene u vrtićima i sadržajno je bliska djeci pa je bila prigodna na samom početku provođenja projekta. Razumijevanje pjesme provjerilo se razgovorom. Djeci su se objašnjavale nepoznate riječi, govorilo se o dijalektu na kojem je pjesma napisana te je djeci zadano da pokušaju pjesmu izreći svojim riječima.

Sljedeći je dan u vrtićima bio „dan razgovora na podravskom dijalektu“. Pripremljeno je dvadesetak aplikacija – fotografija različitih predmeta na temelju kojih je započeo razgovor koji će kasnije biti naveden.

Treći dan je bio dan za ponavljanje naučenih riječi. Djeci je ponuđena igra pamćenja (*memory*) i igra slaganja riječi (*puzzle*), kako se vidi na slici 1. Izabrane su riječi iz podravskoga dijalekta.

Slika 1. Slaganje riječi podravskog dijalekta (privatni arhiv)

Četvrti su dan u vrtiću pripremljene dvije narodne nošnje – u Virovitici su to bile narodna nošnja podravskoga kraja (Gola) te narodna nošnja slavonskoga kraja (Suhopolje), dok je u Varaždinu uz podravsku narodnu nošnju pripremljena narodna nošnja varaždinskoga kraja (Petrijanec). Elementi pojedine narodne nošnje su se imenovali te međusobno uspoređivali.

Peti je, zadnji, dan u vrtićima protekao u natjecateljskom duhu. Djeca su podijeljena u dvije skupine koje su se natjecale u kvizu znanja i razumijevanja pojedinih podravskih riječi, najprije bez predloška, a zatim s predloškom.

Na kraju su djeca likovno izražavala svoj doživljaj podravskoga govora i dijalektnoga govora uopće te doživljaj kulturne baštine (narodnih nošnji).

4.4. Rezultati projektnih aktivnosti

Rezultati ovih aktivnosti bili su izuzetno zanimljivi. Djeci je govor Gole nepoznat i interesantan, stoga su rado sudjelovala u aktivnostima. U nastavku slijedi prijepis

razgovora s djecom, usporedni prikaz rezultata razumijevanja dijalektnih riječi iz dvaju vrtića te dječji crteži potaknuti podravskim riječima i njihovi opisi.

4.4.1. Rezultati: Dječji govor (prijepis)

Dječji vrtić Cvrčak, Virovitica

(STU = studentica, govor studentice, DIJE = dijete, govor djeteta)

*STU: Znete li tko su kajkavci?

*DIJE: Daa, oni govore „kaj“ umjesto „šta“.

*STU: Točno! ## Sad ću vam pokazati fotografije nekih predmeta, a vi ćete mi reći kako se za te predmete govori kod vas, a ja ću vam reći kako se to kaže na kajkavskom. ## Kaj je ovo? (*šešir – škrlak*)

*DIJE: Šešir!

*STU: Da, a znate li možda kako bi se to reklo na kajkavskom? ## Šešir je na kajkavskom škrlak. Jeste čuli za škrlak? Čemu nam on služi?

*DIJE: Za sunce!

*STU: Točno. ## Jeste li čuli zagonetku „Četri vuha, dva trbuha“? Znete li što je to? ## To je vankuš. Jastuk ili vankuš.

*DIJE: Vankuš?!?

*DIJE: Ja to znam jer sam bil u Pitomači!

*DIJE: Ja uvijek imam vankuš na spavanju.

*STU: Kamo stavljate svoje jakne kad dođete u kuću ili u vrtić? (*vješalica – klinjača*)

*DIJE: Na vješalicu!

*STU: Da, na vješalicu. No, moja baka kaže da to nije vješalica, nego klinjača. Ima ove klinove i zato se naziva klinjača.

*DIJE: Kalinjača! Klinjača!

*STU: Što je ovo? Što ćete kupiti kad krenete u školu? (*bilježnica – teka*)

*DIJE: Bilježnica! Knjiga!

*STU: Tako je. Ali, stare bake govore da je to teka, teka u kojoj se piše i riše.

*DIJE: Teku? Hahah

*STU: Da, vidite kako postoje smiješne riječi. ## Što je ovo? Što radimo na tome? (*ljuljačka – hindalka*)

*DIJE: Ljuljamo se!

*STU: Da, ljuljamo ili hindamo. To je hindalka na kojoj se djeca hindaju. ## Tko zna što je ovo? (*košulja – robača*)

*DIJE: Jakna! Ili košulja.

*STU: Košulja, da. Na kajkavskom je to robača. Muška košulja je robača, a ženska se kaže bluza.

*DIJE: Robača?!

*STU: A kam pospremamo odjeću? (*ormar – kredenc*)

*DIJE: U ormar!

*STU: U ormar ili kredenc. Vidite kako se kajkavski govor razlikuje od vašega. ## Koje je ovo voće? Što jedemo u proljeće? (*marelica – mandala*)

*DIJE: Marelice! Breskve!

*STU: Da, to je marelica. Mislite li da i ja to nazivam marelica ili možda nekako drugačije?

*DIJE: Drugačije!

*STU: To je marelica ili mandala.

*DIJE: Mandala?!?

*STU: Mandala se na kajkavskom kaže marelica. ## Što nosimo na nogama zimi? (*čarape – štomfi*)

*DIJE: Čarape!

*STU: Tako je. Čarape ili štomfi. Opet jedna smiješna riječ, ali mi ne nosimo čarape, nego štomfe. ## Što upalimo dok nam je hladno? (*vatra – jogenj*)

*DIJE: Vatru! Fire!

*STU: Vatru ili jogenj.

*DIJE: Jogenj?!? Hahah

*STU: Što nam treba u trgovini dok kupujemo stvari? (*novci – penezi*)

*DIJE: Novci! Pare!

*STU: Da, novci ili penezi. V šetoflinu, novčaniku nosimo peneze.

*STU: Jona, što ti treba dok ideš u Kaufland kupovati?

*DIJE: Pnezi!

*STU: Odlično! A što nam treba kad pada kiša? Kišobran ili? (*hambrela*) ## Hambrela!

*DIJE: Ja to znam jer je na engleskom isto ambrela!

*STU: Što je ovo crveno? (*crijep – čerep*)

*DIJE: Krov. Od cigli i crijepa!

*STU: Tako je, to je krov. Od crijepa ili čerepa. ## Ponovimo sad naučene riječi i dobro ih zapamtite jer ćete ih trebati sutra!

Dječji vrtić Varaždin, podružnica Aleja, Varaždin

*STU: Zna li tko su kajkavci?

*DIJE: Ljudi iz Varaždina. Oni govore kaj.

*STU: Točno! To su ljudi koji imaju specifičan govor i umjesto što kažu kaj. No, ima puno kajkavaca koji ne žive u Varaždinu i oni također govore drugačije, pogotovo neke riječi. ## Sad ću vam pokazati fotografije nekih predmeta, a vi ćete mi reći kako se za te predmete govori kod vas u Varaždinu, a ja ću vam reći kako se to kaže na podravskom kajkavskom. ## Kaj je ovo? (*šešir – škrlak*)

*DIJE: Šešir! Kapa za glavu!

*STU: Da, a znate li možda kako bi se to reklo na kajkavskom? ## Šešir je na kajkavskom škrlak. Jeste čuli za škrlak? Čemu nam on služi?

*DIJE: Ja jesam! U jednoj pjesmici. On nam služi za sunce.

*STU: Točno. ## Jeste li čuli zagonetku „Četri vuha, dva trbuha“? Zna li što je to? ## To je vankuš. Jastuk ili vankuš.

*DIJE: Moji baka i deda kod sebe doma govore isto po tom jeziku. I imaju vankuš kad spavaju.

*STU: Kamo stavljate svoje jakne kad dođete u kuću ili u vrtić? (*vješalica – klinjača*)

*DIJE: Na vješalicu.

*STU: Da, na vješalicu. No, moja baka kaže da to nije vješalica, nego klinjača. Ima ove klinove i zato se naziva klinjača. ## Što je ovo? Što ćete kupiti kad krenete u školu? (*bilježnica – teka*)

*DIJE: Bilježnica.

*STU: Da, no ima jedna stara riječ za bilježnicu, a to je teka. ## Što je ovo? Što radimo na tome? (*ljuljačka – hindalka*)

*DIJE: Ljuljačka! Ljuljamo se.

*STU: Da, ljuljamo ili hindamo. To je hindalka na kojoj se djeca hindaju. ## Tko zna što je ovo? (*košulja – robača*)

*DIJE: Košulja!

*STU: Košulja, da. Na kajkavskom je to robača. Muška košulja je robača, a ženska se kaže bluza.

*DIJE: Bluzu znam kak se zove.

*DIJE: Naša teta Goga je nekad govorila bluza i bluzica.

*DIJE: Teta znaš kaj, moja baka šiva i ona isto zna šivati takve bluze i košulje.

*STU: A kam pospremamo odjeću? (*ormar – kredenc*)

*DIJE: U ormar.

*STU: U ormar ili kredenc. Jeste li čuli za tu starinsku riječ?

*DIJE: Neee!

*STU: A što nam treba kad pada kiša? Kišobran ili? (*hambrela*) ## Hambrela!

*DIJE: Ja znam kako se hambrela radi. Primiš kišobran, otvoriš i imaš hambrelu!

*STU: Što je ovo crveno? (*crijep – čerep*)

*DIJE: Krov.

*STU: A od čega je krov napravljen?

*DIJE: Od cigli, crjepova.

*STU: Jeste čuli za čerep? To je kod nas čerep.

*DIJE: Jesam. To je moja mama prije govorila da je to čerep.

*STU: Zna li što je ovo?

*DIJE: Sat! Vura!

*STU: Što nam treba u trgovini dok kupujemo stvari? (*novci – penezi*)

*DIJE: Novci!

*STU: Novci ili penezi.

*DIJE: Ja sam čula za peneze!

*DIJE: I ja! I ja!

*DIJE: Moj tata ima cijelu kutiju punu penezi. Cijelu škrinju punu novaca.

*STU: Što upalimo dok nam je hladno? (*vatra – jogenj*)

*DIJE: Vatra!

*STU: Vatra ili jogenj.

*DIJE: Ja znam za jogenj. To mi imamo doma!

*STU: Te riječi polako nestaju, rijetko tko ih govori. Da ne bi sve riječi nestale, sad ste ih čuli. Tako su govorile vaše bake i djedovi i taj govor trebamo očuvati. Ponovimo sad naučene riječi i dobro ih zapamtite jer ćete ih trebati sutra!

4.4.2. Rezultati: Razumijevanje dijalektnih riječi (usporedni prikaz rezultata iz dvaju vrtića)

Kako u Virovitici tako i u Varaždinu, djeca nisu u potpunosti razumjela pjesmu *Lastavice* Frana Galovića. Jedno je dijete u Virovitici zamijetilo kako se u pjesmi govori o ptici koja je došla kući. Na pitanje po čemu je to shvatilo, odgovorilo je: „Pa zbog sličica.“ Dakle, da nije bilo aplikacija kojima se provoditeljica aktivnosti koristila

kod recitiranja, pjesma bi ostala neshvaćena. Nakon što je u razgovoru s djecom objašnjena pjesma, djeca su počela smišljati kako bi tu pjesmu izrekla svojim riječima. Jedan od primjera iz Virovitice glasio je:

„Ptice su se vratile iz juga i došle u kuću koja ih je čekala. Čekala i čekala.“

Jedan dječak iz Varaždina sročio je to na sljedeći način:

„Lastavice su bile u toplim krajevima i kad je došlo proljeće vratile su se u klet na bregu koja ih je čekala preko zime u goricama.“

Kod odgovora se primjećuje da je Varaždincima pjesma bila bliža, iako je nisu potpuno razumjeli, nego Virovitičanima. Djeca iz Varaždina koristila su se riječima koje u pjesmi nisu spomenute, ali podrazumijevaju se u kontekstu riječi „klet“, kao na primjer riječ „gorice“. Također, u odgovorima djece u Varaždinu jasnije se vidjela njihova okomita dvojezičnost. Djeca su znala i kajkavske i standardne izraze za pojmove o kojima je bila riječ.

Ako zavirimo u analizu razgovora s aplikacijama, Varaždinci su također bili malo bolji od Virovitičana, no ni oni nisu znali većinu podravske riječi. Tu i tamo se moglo čuti kako netko kaže da zna što to znači jer mu tako govori baka. Zaključuje se kako stariji govornici više rabe kajkavski govor negoli pripadnici mlađih generacija.

Osvrnemo li se na projektnu aktivnost na podravskomu dijalektu provedenu 2018. godine u Ždali, Goli i Drnju (Mehkek, 2018, završni rad) uočavamo da je slabljenje razumijevanja dijalektnoga govora prisutno i u podravskim mjestima. Autorica je u spomenutom završnom radu zaključila da u razgovoru djeca pokazuju razumijevanje kajkavskoga izričaja, no u govoru se njime ne koriste. Sociolinvističkih je razloga za to puno (npr. naseljavanje nekajkavskih govornika u navedena mjesta, roditeljsko njegovanje standardnoga hrvatskoga jezika i sl).

U vrtiću u Varaždinu moglo se vidjeti kako djeca u razgovoru naglašavaju riječi kao tipični kajkavci. Ipak, većinu riječi djeca nisu razumjela. Moguće je da je to zato što obrađivane riječi pripadaju arhaičnijim kajkavskim riječima koje djeca nemaju prilike čuti.

Iznenadujuće je bilo treći dan. Djeca su od jutra ponavljala kajkavske riječi i odlično se snalazila u igranju *memoryja* i slaganju *puzzli*. Ujutro su pjevušili zagonetku „Četri vuha, dva trbuha“ i kad god bi netko rekao *jastuk*, drugi bi ga podsjetili da je to *vankuš*.

Memory im je u početku bio čudan jer je trebalo upariti sliku predmeta s njegovim nazivom na podravskom dijalektu, no pomogli su si predloškom i uspješno riješili zadatak (slika 2). Varaždinci su najbolje zapamtili riječ *vura* jer im je bila poznata, a djeca iz Virovitice zapamtila su riječ *hindalka* i *hambrela*, objašnjavajući:

„To su smiješne riječi i jezik se pleće kod izgovaranja.“

Slika 2. Igra pamćenja i uparivanja riječi sa slikom (privatni arhiv)

Četvrti dan, dan za narodnu nošnju, bio je izuzetno zanimljiv. Kao što je već rečeno, u Virovitici je predstavljena narodna nošnja Suhopolja te je uspoređena s narodnom nošnjom Gole, a u Varaždinu je golska narodna nošnja uspoređena s onom iz Petrijanca (slike 3, 4 i 5). Na pitanje znaju li djeca uopće što predstavlja ova odjeća, u Virovitici su djeca odgovarala da je to:

„odjeća za stare ljude“, „odjeća za ples“, „odjeća iz prošlosti“.

Tada im je objašnjeno da narodne nošnje predstavljaju kulturu i narodnu baštinu određenoga područja i da se takva odjeća nosila u selima na zabavama i slično. U Varaždinu su djeca odmah potrčala prema nošnjama i počela ih komentirati, djevojčice su govorile kako:

„takvu odjeću mama nosi na ples“, „u tome se pleše i pjeva na pozornici“, „jako je čipkasta jer služi za nastup“.

Zadatak je bio odgovoriti na koje se načine dvije nošnje razlikuju. Odgovori su bili različiti:

„ova je zelena, a ova crvena“, „ova ima čipku dok ona nema“, „obje imaju bijelu robaču“

(Riječ *robača*, koju su čula nekoliko dana prije, djeca iz Virovitice iskoristila su u usporedbi narodne nošnje.)

„ova crvena je jako lijepa, no sviđa mi se ova zelena jer je šarena“, „a gle, obje imaju čipku“

Nakon toga razgovaralo se o nazivima pojedinih elemenata narodne nošnje, koji se također razlikuju od mjesta do mjesta.

Bilo je primjetno da su varaždinska djeca s više interesa promatrala i komentirala narodne nošnje nego djeca iz Dječjeg vrtića *Cvrčak*. U razgovoru s odgojiteljicama zaključilo se da je to moguće iz razloga što je Dječji vrtić *Varaždin* sudjelovao na mnogim događajima i nastupima koji su uključivali folklorne plesove, a i sam vrtić organizira radionice s raznim kulturnim temama.

Slika 3. Dijelovi narodne nošnje iz Suhopolja (privatni arhiv)

Za narodnu nošnju iz Suhopolja (slika 3) djeca su najprije rekla da se sastoji od:

„robače kao muške, a bluze kao ženske“, „crvene suknje s crnim rubom i bijele suknje“

Slika 4. Narodna nošnja iz Petrijanca. (privatni arhiv)

Djeca su rekla da se narodna nošnja iz Petrijanca (slika 4) sastoji od:

„suknje od jednog dijela s gumbima, cvjetićima i čipkom a ispod je robača i bluza“ te da „fertun ima čipku.“

No, djeca nisu znala imenovati podsuknju. Na komentar da je to podsuknja ili *podasuknjenka* djeca se smijala i ponavljala tu riječ.

Slika 5. Dijelovi narodne nošnje iz Gole (privatni arhiv)

Djeca su za narodnu nošnju iz Gole (slika 5) govorila:

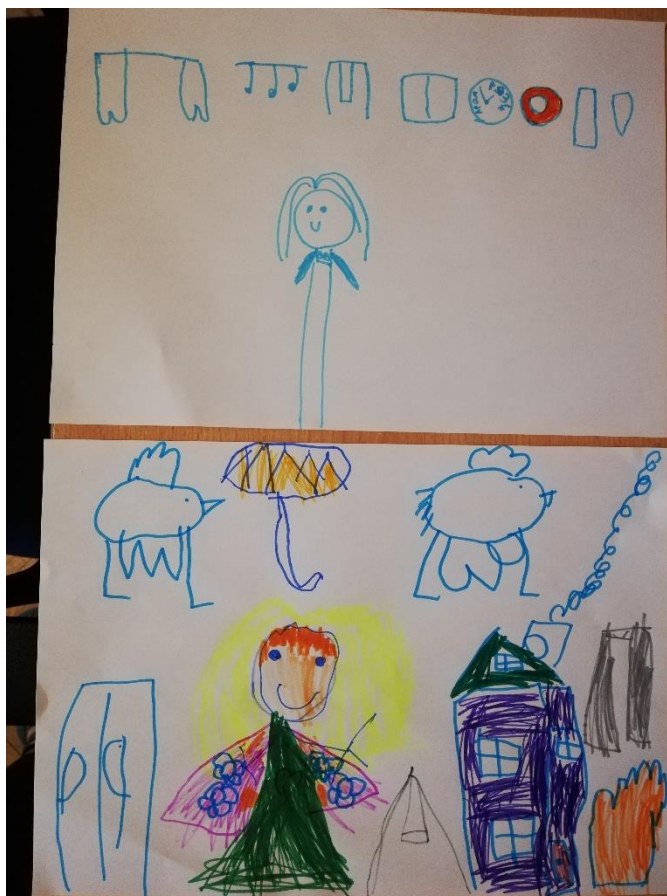
„ova robača ima puno rupa, a to je čipka, a suknja je valovita da bi se mogla lijepo vrtjeti. Fertun je s ovim cvijećem jer su žene dobivale cvijeće od muža.“

Zadnji je dan projektnih aktivnosti u vrtićima bio rezerviran za natjecanje. Kviz se sastojao od dva zadatka. U prvom je zadatku djeci izgovorena riječ na podravskom dijalektu, ona su je trebala izreći na standardnomu hrvatskom jeziku. Iznenadujuće je to što je većina djece, iz *Cvrčka* i iz *Aleje*, znala odgovor. U zraku se osjećala velika napetost jer su svi željeli reći točan odgovor i prikupiti bodove, tako da je bilo uzbudljivo i zanimljivo. Sljedeći zadatak bila je igra s kockom koja je sadržavala fotografije ranije spominjanih i učenih predmeta te je svaka ekipa bacala svoju kocku i morala u što kraćem vremenskom roku izreći naziv fotografije na podravskom dijalektu. Taj je dio zadatka bio teži, djeci je trebalo vremena da se prisjete naziva na podravskom dijalektu.

Natjecanje je završeno u oba vrtića s velikim entuzijazmom, a na kraju se u starijoj skupini u Virovitici i u Varaždinu čula i zagonetka „četiri vuha, dva truha – vankuš!“

4.4.3. Rezultati: Dječji crteži potaknuti podravskim dijalektom

Nakon natjecanja, djeci su podijeljeni papiri i flomasteri i rečeno im je neka nacrtaju što ih se najviše dojmilo tijekom ovih dana i što su zapamtili. Tako su neka djeca crtala lastavice, neka crteže riječi koje smo učili, a jedan je dječak nacrtao Frana Galovića (slika 6). Zanimljivo je istaknuti da su dječaci u Virovitici nacrtali kišobrane – *hambrele*, i u sredini papira napisali *FAMBRALA* (slika 7).

Slika 6. Dječji crteži potaknuti podravskim riječima i govorom (privatni arhiv)

Prvi je crtež (slika 6) zanimljiv jer je vidljivo da je dijete crtalo predmete čije je nazive na podravskom dijalektu naučilo. Tako vidimo *klinjaču*, *hindalku*, *teku*, *vuru* i *kredenc*. Na pitanje što crtež prikazuje, dijete je odgovorilo točno tim riječima.

Drugi crtež (slika 6) prikazuje: „mene u narodnoj nošnji iz Podravine gdje se kaže kaj, lastavice koje su došle u kuću i ambralu i kredenc kamo ide robača. A tu je i ljuljačka. Ne! Hindalka.“

Slika 7. Dječji crteži potaknuti podravskim riječima i govorom (privatni arhiv)

Prvi crtež (slika 7) prikazuje: „lastavice koje idu u klet, robaču a to je muška košulja, pjesnika koji je napisao za lastavice, ljuljačku i fambralu“ (umjesto *hambrelu*).

Drugi crtež (slika7) prikazuje: „lutku koja je govorila pjesmu o lastavicama, lastavice koje idu u kuću i salatu koja raste na zemlji.“

Iz crteža se vidi kako su djeca zapamtila pjesmu Lastavice i da su se rado prisjetila kod crtanja te da su najviše pozornosti dali *hambreli* – „smiješnoj riječi“.

Prikazane i opisane crteže nacrtala su djeca iz Dječjeg vrtića Cvrčak iz Virovitice.

Djeca iz Dječjeg vrtića Varaždin najčešće su crtala (slika 8):

„vuru jer to ima moja baka doma“ i „peneze jer to nam treba dok idemo u kaufland i interšpar.“

Zanimljivi su crteži lastavica i narodne nošnje te komentari djece koja su ih nacrtala, a koji će biti prikazani u nastavku.

Slika 8. Dječji crteži potaknuti podravskim riječima i govorom (privatni arhiv)

Prvi crtež (slika 8) prikazuje:

„lastavice u goricama kak ideju u klet i mene u narodnoj nošnji sa čipkom a imam i frizuru kak imaju ljudi koji plešu. Tu je i kredenac u koji ide robača.“

Drugi crtež (slika 8) prikazuje:

„mene u tvojoj zelenoj nošnji i vidiš ovo je suknja koja se vrti dok se plesači vrtiju u kolu, a oko mene su lastavice koje tražiju klet.“

Iz tih komentara moguće je vidjeti kako su djeca pjesmu *Lastavice* opet povezala s vinogradom te da opisuju viđen nastup nekog kulturno-umjetničkog društva. Također je vidljivo odstupanje u standardnom izričaju, odnosno učinak međujezičnoga polja, u riječima „ideju“, „vrtiju“ i „tražiju“.

5. ZAKLJUČAK

Cilj je ovoga diplomskoga rada bio istražiti razumiju li djeca govornici štokavskoga narječja te djeca govornici kajkavskoga narječja podravski dijalekt kajkavskoga narječja, točnije govor Gole. Također, htjelo se osvijestiti djeci postojanje različitih govora, različitost dijalekata i kulture te bogatstvo hrvatskoga jezika. Djeca iz Virovitice pretežno nisu razumjela govor Gole. Nekolicini njih bili su poznati neki izrazi jer imaju članove obitelji u Pitomači, mjestu kajkavskoga govornog područja. Djeci su golske riječi bile smiješne i zanimljive, što je i jedan od razloga zašto su ih usvojila. Varaždinci su, kao što je bilo za očekivati, razumjeli više golskih riječi, no većinu nisu razumjeli, što ukazuje na znatne razlike između varaždinske urbane kajkavštine i kajkavskoga govora Gole. Također, treba imati na umu i da su u projektnim aktivnostima bile upotrijebljene tipične golske riječi, koje su karakteristične za Prekodravlje. Djeca iz Virovitice svaku su od projektnih aktivnosti s uzbuđenjem čekala te su bila vrlo aktivna u njihovu provođenju. U projektnoj aktivnosti s usporedbom narodnih nošnji pokazale su se mnoge zanimljive razlike među dvjema skupinama djece u poznavanju kulturne baštine. Djeca iz Varaždina pridavala su više pažnje i interesa uspoređivanju narodne nošnje Gole i Petrijanca nego djeca iz Virovitice prilikom uspoređivanja narodne nošnje Gole i Suhopolja. To se može objasniti činjenicom da je dječji vrtić iz Varaždina sudjelovao na mnogim manifestacijama i događajima koji su uključivali folklorne plesove. Ipak, sva djeca koja su bila uključena u projektne aktivnosti pokazala su velik interes za golske riječi (podravski dijalekt) i kajkavski govor.

Tako je ostvaren cilj ovih projektnih aktivnosti – osvještavanje govornih različitosti i postojanja dijalekata, kao i osvještavanje vrijednosti i važnosti različitih govora za kulturno bogatstvo. Potvrdila se i ovim projektom vrijednost i uspješnost rada u vrtiću usklađenog s načelom zavičajnosti. U ovom je projektu iskorišteno znanje koje djeca imaju o svojem narječju i kulturi te je upotrijebljeno kao podloga za ovladavanje standardnim jezikom, a putem uočavanja različitosti između dijaleknoga i standardnoga govora. Isto tako, djeca su osvijestila postojanje ostalih narječja i dijalekata i time produbila svoju metajezičnu svjesnost. Svime se time otvorio put djeci da postanu kompetentni govornici organskoga idioma i standardnoga hrvatskog jezika.

LITERATURA

- Clark, A. (2008). Kako projekt uvesti u praksu. *Dijete, vrtić, obitelj*. 14 (53), 2-8.
- Čudina-Obradović, M., Brajković, S. (2009). *Integrirano poučavanje*. Zagreb: Pučko otvoreno učilište Korak po korak.
- Hofer, B. (2015). *On the Dynamics of Early Multilingualism: A psycholinguistic study* (Trends in Applied Linguistics). Berlin/Boston: Walter de Gruyter.
- Homer, D. B. (2000). *Literacy and Metalinguistic Awareness: a cross-cultural study*. Ontario Institute for Studies in Education of the University of Toronto.
- Hranjec, S. (2004). Govor đaka kajkavaca. *Govor*. 21 (1), 57-63.
- Janaček – Kučinić, S. (1985). *Zemlje podravske glas*. Đurđevac: SIZ za kulturu i informiranje općine Đurđevac i Skupština općine Đurđevac.
- Lončarić, M. (2005). *Kajkaviana & Alia: ogledi o kajkavskim i drugim hrvatskim govorima*. Zagreb: Institut za jezik i jezikoslovlje. Zrinski d.d., Čakovec.
- Lončarić, M. (1996). *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Maleš, D. i Stričević, I. (2009). *Rad na projektu: izazov za djecu i odrasle*. Zagreb: Udruženje Djeca prva.
- Mehkek, M. (2018). *Govori podravskoga dijalekta – projektna aktivnost u dječjim vrtićima* (Završni rad). Učiteljski fakultet, Zagreb, Sveučilište u Zagrebu.
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta RH (2014). *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje*. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta.
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2014). *Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije*. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta.
- Pavličević-Franić, D. (2006). Jezičnost i međujezičnost između sustava, podsustava i komunikacije. *Lahor*, 1 (1), 1-14.
- Saboliček, B. (2000). *Govorna kultura učenika prvog razreda* (Diplomski rad). Učiteljska akademija, Zagreb, Sveučilište u Zagrebu.
- Silić, A. (2007). *Prirodno učenje stranoga (engleskog) jezika djece predškolske dobi*. Zagreb: Mali professor
- Šego, J. (2009). Utjecaj okoline na govorno-komunikacijsku kompetenciju djece; jezične igre kao poticaj dječjemu govornom razvoju. *Govor*, 26 (2), 119-149.

- Tankersley, D., Brajković, S., Handžar, S., Rimkiene, R., Sabaliauskiene, R., Trikić, Z. i Vonta, T. (2012). *Teorija u praksi. Priručnik za profesionalni razvoj odgojitelja*. Zagreb: Pučko otvoreno učilište *Korak po korak*.
- Turza-Bogdan, T. (2013). *Kajkavsko narječje u nastavi hrvatskoga jezika: prilozi za osnovnoškolsku nastavu*. Čakovec: Matica hrvatska, ogranak Čakovec.
- Večenaj, I. i Lončarić, M. (1997). *Rječnik Gole*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Županović Filipin, N. (2015). Usvajanje govora kod dvodijalektalnoga djeteta: jezični razvoj, utjecaji i ishodi. *Jezikoslovlje*, 16 (2-3), 275-305.

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Ja, Mirna Mehkek, izjavljujem da sam diplomski rad pod nazivom Podravski dijalekt u vrtićima na štokavskome i na kajkavskome govornom području (prikaz projekta) izradila samostalno.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima, bilo da su u pitanju knjige, znanstveni ili stručni članci, internetske stranice i sl., u radu su jasno označeni kao takvi te adekvatno navedeni u popisu literature.

U Zagrebu, _____

(Potpis studenta)